

ASALARICHILIK SOHASIDA NASLCHILIK ISHLARINING RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Abdurasulov Abduvali Anorboyevich

Sayxunobod tuman 2-son Politeknikumining ishlab chiqarish ta'lim ustasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada asalarichilik xo'jaligida seleksiya-naslchilik ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yish va qimmatli nasl olish. Asalari oilasini tanlashning asosiy mazmuni asal mahsuldorligidir, uni ko'paytirish esa naslchilik ishining asosiy maqsadi hisoblanadi. Bunda asalari oilasining qishlovga va kasalliklarga chidamliligi ona asalarini serpushtligi, asalari oilasining rivojlanganlik darajasi, ko'ch ajralishga moyilligi mum mahsuldorligi va umuman boshqa foydali xo'jalik belgilarini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: seleksiya-naslchilik, gibridlashtirish, ona asalari, malika, erkak asalari, duragaylashtirish.

KIRISH

Asalarichilikda naslchilik ishlari va asalari oilasining mahsuldaligini oshirishdagi ahamiyati. Asalarichilikda naslchilik ishlarini rivojlantirish, asalari oilasi mahsuldorligi ko'paytirishning muhim omillaridan biridir.

Shuningdek, bu sohani o'rganish biologiya fani bilan uzviy bog'liqligini hisobga olmoq lozim, chunki. Asalarichilikdagi seleksiya naslchilik ishlaridagi irsiyat va o'zgaruvchanlik xususiyatlari boshqa tirik organizmlardan keskin farq qiladi. Asalarichilikda seleksiya-naslchilik ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yishda va qimmatli nasl olishda asalarilarni markazlashtirish va ixtisoslashtirish katta rol o'ynaydi. Asalarilarni markazlashtirish, bu asalarilarni yiriklashtirish, asalarichilik bo'limlari, fermer xo'jaliklari tashkil etish, hamda asalarichilikka ixtisoslashgan xo'jaliklar barpo etishdir. Bunday xo'jaliklarda osongina naslchilik ishlarini tashkil etish bo'ladi.

Asalarilarni markazlashtirish-bu ularni ixtisoslashtirish ishlariga bog'liq bo'ladi. Ixtisoslashgan xo'jaliklarining qaysi sohaga ixtisoslashuvidan (asal ishlab chiqarish, changlantirish, ko'paytirish va boshqalar), ya'ni ularni asalari oilasini mahsulot yetishtirishni ko'paytirish naslchilik ishlarini yaxshilashda katta ahamiyatga ega, chunki bunday ixtisoslashgan yirik asalarichilik xo'jaliklarida naslchilik ishlarida ommaviy tanlash usullari keng qo'llaniladi.

Asalarichilikda naslchilik ishlarini istiqbolli yo'llari bu asalarilarni duragaylashtirish va zotlararo duragaylardan foydalanishdir, ya'ni yangi turlar yetishtirish maqsadida har xil turlarga mansub asalarilarni bir-bir bilan chatishtirishdir. Bunday usulda chatishtirishda birinchi avlod har doim ham sermahsul bo'ladi.

Bundan tashqari, keyingi yillarda qimmatli zotlardan liniyalar gibridlashtirish ishlari istiqbolli bo'lib qolmoqda.

Asalarichilikda naslchilik ishlarini amalga oshirishda sanoat asosida asalarichilik mahsulotlari yetishtirishda o‘z mohiyatini ko‘p marotaba ko‘rsatdi.

Bunday paytda asalari oilasiga ko‘pgina talablar qo‘yiladi, ya‘ni ona asalari serpushtligi, kuchli asalari oilasini yetilishi, ko‘ch ajratishga kam moyilligi. Xulq-atvori, asalari oilasining bir xilligi, qishga chiqamligi, kasalliklarga bardoshliligi va hokazolar. Xususan asalarilarni seleksiyalash qishloq xo‘jaligi ekinlari gulini chetdan changlantirishda katta ahamiyatga ega bo‘lishi kerak.

Asalarichilikda asalari oilasini tanlashning asosiy mazmuni asal mahsuldorligidir, uni ko‘paytirish esa naslchilik ishining asosiy maqsadi hisoblanadi. Bunda asalari oilasining qishlovga va kasalliklarga chidamliligi ona asalarini serpushtligi, asalari oilasining rivojlanganlik darajasi, ko‘ch ajralishga moyilligi mum mahsuldorligi va umuman boshqa foydali xo‘jalik belgilari ham hisobga olinadi.

Asalarichilik mahsulotlari umumiy hajmining 90% gacha asal hissasiga to‘g‘ri keladi. Mum va biologik faol asalarichilik mahsulotlari xalq xo‘jaligida ham keng qo‘llaniladi. Qishloq xo‘jaligi ekinlarini changlatishda asalarichilik ham katta rol o‘ynaydi. Sohaning keyingi yillardagi ahvoli tahlil qilinib, seleksiya ishlari, veterinariya, asalarilarni parvarishlash va ko‘paytirish, asalarichilik mahsulotlari ishlab chiqarishni takomillashtirish istiqbollari ko‘rib chiqildi.

Naslchilik dasturilari ishlab chiqishdan maqsad asalari oilasini tanlab olish ish faoliyatini baholash va naslchilik zahiralari tanlab olish puxta rejalashtirish, qat‘iy hisobga olish va muntazam tekshiruvlarni talab qiladi. Asalari malikalari tabiiy ravishda noma‘lum nasldan bo‘lgan bir nechta erkaklar bilan uchishda juftlashganligi sababli talab qiladi.

Naslchilik tizimlarining turlari

Naslchilik dasturlari yopiq yoki ochiq tizimlar sifatida tavsiflanadi. Yopiq naslchilik tizimlari odatda tanlangan malika va dronlar o‘rtasidagi juftlashishni nazorat qilish uchun instrumental urug‘lantirishdan (sun‘iy urug‘lantirish) foydalanadi. Ushbu texnika ilg‘or tayyorgarlik va maxsus jihozlarni talab qiladi va tezda mashhurlikka erishmoqda. Yopiq naslchilik tizimlari seleksionerlarga qirolichalar va dronlar o‘rtasidagi juftlashishni nazorat qilish va bu xochlardan yangi malika va dronlarni etishtirish orqali kerakli genetik xususiyatlarga ega koloniyalarni tezda ishlab chiqarishga imkon beradi.

Asalarichilikda naslchilik ishining asosiy maqsadlari quyidagilarga yo‘naltirilishi kerak:

- qimmatli asalari populyatsiyalari genofondini himoya qilish;
- rayonlashtirilgan zotli oilalarning mahsuldorlik va naslchilik sifatlarini yaxshilash;
- asalarilarning o‘ziga xos tabiiy sharoitlarga moslashgan va ishlab chiqarishning ilg‘or texnologiyalari talablariga javob beradigan yuqori mahsuldor yo‘nalishlari, turlari va zotlarini rivojlantirish, shuningdek, entomofil qishloq xo‘jaligi ekinlarini changlatish samaradorligini oshirish;
- tarmoq uchun zarur bo‘lgan hajmda malika asalari va oilalarni ko‘paytirishni tashkil etish.

Bu muammolarni hal qilish uchun asalarichilikda naslchilik xizmati funksiyalarini bajaruvchi muassasalar, tashkilotlar, ixtisoslashtirilgan asalarichilik xo‘jaliklari, fermer xo‘jaliklari va asalarichilikdan yagona tizim yaratilishi kerak. Ushbu xizmatning asosiy funktsional birliklari hududiy chorvadorlar bo‘lishi kerak.

Naslchilikning ahamiyati

Odatda, asalarichilar o‘z asalarilarida samarali tanlov bilan shug‘ullanmaydilar yoki bugungi kunda juda moda bo‘lganidek, tanlov "tabiat" ga qoldiriladi. Asalarichilik tarixiga nazar tashlasak, bu qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi va noqulay sharoitlarda statsionar juftlash bilan ko'payish yillari shaytonlarning to'planishiga va chaqishiga olib kelishining hozirgi misollari ham mavjud.

Asalarilar hasharotlarni chaqishadi. Selektiv naslchilikning ahamiyati aholi zich joylashgan mamlakatimizda aholi tomonidan ma'qullangan va ayni paytda xo‘jalik asalarichilikda foydalanish mumkin bo‘lgan asalarilarni parvarish qilish istagidan kelib chiqadi. Germaniyada asalarichilik uzoq vaqtdan beri juda yaxshi tashkil etilgan. Davlat birlashmalarida naslchilik populyatsiyasini yaxshilash va naslchilik materiali (olijanob lichinkalar, malikalar va boshqalar) bilan shug‘ullanadigan seleksionerlar mavjud. Naslchilik tuzilmasi, shuningdek, har bir asalarichi juftlash uchun malikalarni joylashtirishi mumkin bo‘lgan juftlash stantsiyalarini ham o‘z ichiga oladi. Seleksionerlar va juftlash stantsiyalari odatda davlat asalarichilar uyushmasi tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi, chunki ular asalarichilikda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tuzilma tufayli naslchilik populyatsiyasining rivojlanishi qishloq arilariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan har bir asalarichi foyda oladi!

Bu, ayniqsa, tashqariga qaraganimizda ayon bo'ladi: naslchilik tuzilmasi bo'lmagan qo'shni Evropa mamlakatlaridagi asalarichilar asalarilarimiz sifatiga havas qilishadi!

Keyingi davrda naslchilik maqsadi iqtisodiy samaradorlik va xulq-atvor xususiyatlarini yaxshilash edi. Bu yerda juda ko'p narsaga erishildi: muloyimlik va asal ishlab chiqarish sezilarli darajada oshdi va chayqalish instinkti ham sezilarli darajada kamaydi.

Bugungi kunda asalarichilik faqatgina qishloq xo‘jaligining muhim tarmog‘igina bo‘lib qolmay, tabiatga, asalarilarga, asalari mahsulotlariga va salomatligiga befarq bo‘lmagan insonlar uchun qiziqarli kasbga aylanib boryapti.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sh.Fotihov. “Asalarichilikni o‘rganamiz”. Toshkent. “Turon-iqbol” nashriyoti, - 2011.
2. B.A.Qahramonov, S.Sh.Isamuxammedov, O.S.To‘rayev, F.E.Safarova “Asalarilar yordamida o‘simliklarni changlatish”. Toshkent. “Tafakkur avlod” nashriyoti, - 2022.
3. O.A.Maxmadiyarova. Asalarichilik fanidan amaliy mashg‘ulotlar. Toshkent - 2022.
4. Bakhronova, D., Alavutdinova, N., Israilova, S., & Vilchis, V. V. Color Lexemes in Context: Cognitive and Cultural Explorations.

5. Saodat, I. Ko ‘k’ leksemasining etimologik tavsifi. O ‘ZBEKISTON, 75.
6. Israilova, S. (2022). “ko ‘k’” leksemasi semantikasini yoritishda tezaurus modelidan foydalanish. Computer linguistics: problems, solutions, prospects, 1(1).
7. Xolmanova, Z. (2022). Semantik Maydon Va Semantik To ‘R Imkoniyatlari. Computer Linguistics: Problems, Solutions, Prospects, 1(1).
8. Mekhrojevna, D. S., & Tolibjonovna, A. P. (2025). Phraseological Worldview through the Prism of Color Semantics: A Comparative Study of Uzbek and Spanish Languages. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 5(2), 12-14.
9. Mekhrojevna, D. S. (2021). Semantic structure of proverbs. Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(10), 343-347.